

De aanstelling van kapelaan Swennen van Herk-de-Stad, 1795

Rombout Nijssen

Toen in oktober 1795 kapelaan Joannes Tits van Herk-de-Stad overleed, was het aan de stadsmagistraat om in een opvolger te voorzien. Gezien het belang van de kwestie kwam op dinsdag 20 oktober het uitgebreid stadsbestuur *ten gewoonelyke vergaderplaetse* bijeen om zich over de zaak te buigen. Daags te voren hadden de stadsbode Piroe Esselen en de kerkbode Hendrick Van Oppen iedereen die verwacht werd verwittigd. In de eerste plaats waren dat de beide burgemeesters en de zes raadslieden die in 1795 gekozen waren. Voorts waren ook de burgemeesters van het vorige jaar aanwezig, *als representerende den alden raede*, pastoor Coenegracht, de beide kerkmeesters, de armenmeesters en de hospitaalmeesters.

Herk-de-Stad of *Wuestherck* zoals het stadje toen heette, werd aan het einde van het ancien régime bestuurd door een magistraat die was samengesteld uit twee burgemeesters, twee *afgaande* burgemeesters en zes raadslieden.

De verkiezingen vonden in Herk plaats op zondag na Sint-Jan-de-Doper (24 juni). De leden van de drie ambachten - het ambacht van Sint-Elooi of het groot ambacht, het ambacht van Sint-Anna en het brouwersambacht - kozen in de schoot van ieder ambacht jaarlijks twee raadslieden. Die zes nieuwe raadslieden kozen vervolgens samen met de zes raadslieden van het jaar daarvoor - de *afgaande* raadslieden - en met de twee *afgaande* burgemeesters, een nieuwe burgemeester. De tweede burgemeester werd door twee afgevaardigden van de Luikse bisschop gekozen. De nieuwe en de *afgaande* burgemeesters, en de nieuwe raadslieden vormden samen de stadsmagistraat. Wanneer zij dat opportuun achtten, namen ook de schout en de schepenen aan de beraadslagingen van de magistraat deel.

Naast burgemeesters en raadslieden werden in Herk-de-Stad jaarlijks ook twee armenmeesters gekozen, die met het beheer van de armentafel belast werden, twee kerkmeesters,

aan wie voor een termijn van één jaar het financieel beheer van de kerkfabriek werd toevertrouwd, en twee hospitaalmeesters. Die laatsten beheerden de kas van het *hospitaal*, een instelling die uit de middeleeuwen dateerde, en waarvan de middelen oorspronkelijk bedoeld waren om doortrekkende vreemdelingen korte tijd op te vangen en van het levensnoodzakelijke te voorzien. De armentafel, de kerkfabriek en het hospitaal werden in Herk-de-Stad de *geestelyke leden* van het stadsbestuur genoemd.

Na het overlijden van kapelaan Tits had een Herkse priester, Swennen, zich voor de kapelaanfunctie kandidaat gesteld. Blijkbaar was aan de bijeenkomst van 20 oktober al overleg vooraf gegaan, want luidens het verslag van de bijeenkomst waren de aanwezigen het eens over *die sufficiente capaciteyt, gestigtigheyt ende godvrugtigheyt van den eerwerden heer Swennen*. Swennen werden dan ook met algemeenschap van stemmen, en met ingang van die dag, tot nieuwe kapelaan gekozen. Om te beginnen werd de functie hem voor een termijn van drie jaar toevertrouwd. Na die termijn zou zijn mandaat, indien hij zich naar behoren van zijn taken zou gekwetend hebben, met drie jaar verlengd kunnen worden.

Als vergoeding voor het werk dat hem te wachten stond, zou Swennen kunnen rekenen op *alsulcke gagie soo van audts by deese vermelde capellanie is gestatueert*. Dat loon bestond uit verschillende onderdelen, die door de verschillende overheden in de stad bijeengebracht werden. Dat verklaart waarom al die organisaties ook vertegenwoordigd waren op de bijeenkomst waar de nieuwe kapelaan aangesteld werd. In de eerste plaats kreeg de kapelaan een vast jaarloon van 195 gulden. Daarvan werd 80 gulden bijgedragen uit de kas van het hospitaal, 47 gulden uit de kas van de kerkfabriek, 36 gulden uit de gemeentekas, 20 gulden uit de kas van het broederschap van Onze-Lieve-Vrouw, en 12 gulden kreeg hij omdat hij als kapelaan ook het beneficie van het Heilig Kruis in de parochiekerk bediende. Daarnaast kreeg hij jaarlijks nog 20 vaten koren van de armentafel. Voorts mocht de kapelaan gebruik maken van de kapelanij, die in zijn aanstellingsbesluit bescheiden omschreven wordt als *syne camer neffens die pastorye*, en van een weide in Schulen.

Naast deze vaste vergoedingen had hij recht op een vergoeding voor een aantal kerkelijk diensten: voor een begrafenisdienst in de kerk had hij recht op 34 stuivers, voor een begravenis waarvoor hij geen kerkdienst moest doen, maar enkel de dienst op het kerkhof, had hij recht op 17 stuivers, en voor elke andere drieherenmis waarin hij als diaken of subdiaken zou optreden, had hij recht op 5 stuivers.

Het aanstellingsbesluit geeft ons ook inzicht in de taken van de toenmalige kapelaan. In de eerste plaats moest hij dagelijks de mis lezen in de parochiekerk, en wekelijks moest hij op dinsdag de speciale Sint-Annamis zingen. Na de Sint-Annamis moest hij ook de *Miserere* en de *De profundis* lezen, en op donderdagavond *ontrent den sonnen onderganck* moest hij het *lof* zingen voor de zielenrust van de niet nader genoemde stichtster van de Sint-Annamis. Nog elke dinsdag of donderdag om acht uur 's morgens moest hij in de parochiekerk de mis ter ere van het Heilig Sacrament zingen, op vrijdag om acht uur de mis ter ere van het Heilig Kruis en op zaterdag de mis ter ere van Onze-Lieve-Vrouw. Op zon- en feestdagen moest de kapelaan om zeven uur de vroegmis lezen, en op de belangrijkste feestdagen zoals Pasen, Pinksteren, Kerstmis en ook op Sacramentsdag moest hij de hoogmis zingen.

Naast de eucharistievieringen moest de kapelaan de pastoor bijstaan in de andere kerkelijke diensten en bij de administratie van de andere sacramenten, en in het bijzonder bij het biechthoren.

De *Miserere* is psalm 51 uit de Bijbel, een boetepsalm van koning David. De moderne Nederlandse tekst is ontleend aan de Willibrord-vertaling. Rechts staat de Middelnederlandse vertaling die voorkomt in een handschrift van ca. 1475 dat door zuster Catharina vander Molen in het Hasseltse klooster Sint-Catharinadal werd geschreven en nu in Berlijn berust.

3 Wees mij, God, in uw goedheid genadig, neem in uw oneindig erbarmen mijn overtredingen weg.	Ontfermt mijns God na dijnre groter ontferm- herticheit. Ende na menichvoldicheit dijnre ontfermenissen delighe alle mijn boesheit.
4 Zuiver mij geheel van mijn zonde, reinig mij van wat ik misdeed.	Wassche mi noch meer van mijnre boesheit ende reynighe mi van mynen sonden.
5 Want ik ben mij bewust dat ik schuld heb; steeds ziet wat ik begaan heb mij aan;	Want ic mijn boesheit bekenne ende mijn sonde es altoes teghen mi.
6 tegen U, U alleen was mijn zonde, Gij doorziet het kwaad dat ik deed, Hoe Gij vonnist: Gij zijt rechtvaardig, onaantastbaar in uw gericht.	Di allene heb ic ghesondicht ende quaet heb ic voer di ghedaen, op dattu gherecht- veerdicht soutste werden in dinen woerden ende opdattu moetes verwynnen alstu ghe- ordelt werdest.
7 Zie, als zondig mens ben ik geboren, in die schuld bij mijn moeder verwekt;	Siet ane, want ic in boesheiden ontfanghen ben ende in sonden ontfinc mi mijn moder.
8 waarheid eist Gij - zie! tot op de bodem, geeft mij inzicht waar ik mij verberg.	Sie ane, want du die waarheit ghemynst he- ves: du hebste mi gheopenbaert die oncun-

9 Raak met hysop mij aan: ik zal rein zijn,
maak mij smetteloos: witter dan sneeuw,

10 spreek mij weer van de volheid der
vreugde - en mijn kracht die Gij brak
springt omhoog.

11 Wend uw aangezicht af van mijn zon-
den, al wat ik beging, delg het uit.

12 God, herschep mijn hart, maak het zui-
ver, geef mijn geest diep in mij, nieuw be-
stand;

13 verban mij niet: ver van uw aanschijn,
noch onttrek mij uw heilige geest.

14 Hergeef mij het geluk om uw heil,
laat bereide gezindheid mijn kracht zijn:

15 want dan wijs ik verdoolden uw
wegen, schuldigen vinden de weg tot U
terug.

16 Bloedbevlekt ben ik - God, neem het
van mij! dat ik jubelend uw vrijspraak
mag melden:

17 Heer, leg Gij mij het woord op de lippen
en mijn mond verkondigt uw lof.

18 Ik weet: offers zult Gij niet verkiezen,
bracht ik brandoffers - Gij wees ze af;

19 mijn offer aan God: mijn berouw,
een berouwvol en nederig hart
zult Gij, God, niet als te gering zien.

20 Verleen Sion, behaagt het U,
voorspoed;

bouw Jeruzalems muren weer op.

21 Dan zult Gij genadig aanvaarden
offers U gebracht naar den eis,

dighe ende verholen dinghen dijnre wijsheit.

Du selste mi besprenghe met ysopen ende
ic sal werden ghereynicht; dus salst mi was-
schen ende ic sal wit werden boven znee.

Du salste gheven minen horene bliscap en-
de vroude ende die veroetmodichde ghe-
beente selen hoghe vervrouden.

Afkere dijn aensichte van mynen sonden en-
de delighe alle mijn boesheit.

God, sceppe in mi een reyn herte ende enen
rechten gheest vernuwe in minen bynnen-
sten.

Ende niet en werpe mi van dinen aensichte
ende dinen heileghen gheest en neme niet
van mi.

Gif mi weder die bliscap dijns heilghevers
ende metten principalen gheeste du ghe-
sterke mi.

Ic sal dine weghe den boesen leren ende die
di niet en oeffenen selen totti bekeert
werde<n>

Verloesse mi van minen sonden, du O God,
God mijns heils, ende mijn tonge sal hoghe
vervrouden in dijn gherechticheit.

Here, du salst opdoen mijn lippen ende mijn
mont sal voertcondighen dinen lof.

Want hadstu ghewilt offerande, ic hadse
di seker ghegheven: du en sulste niet ver-
wellustighen inder verbrander offerande.

Een bedrovich gheest es Gode een offeran-
de: een berouwich ende veroetmodicht her-
te, o God, en salstu niet versmaden.

O Here, doe du guedertierlijc in dinen goe-
den wille Syon, op dat moeten ghemaect
werden die mueren van Jherusalem.

Dan salstu ontfaen die sacrificie der ghe-
rechticheiden haerre goeder werken, die

offerdieren verteerd door het vuur,
en leidt men, om brandoffer te zijn,
jonge stieren tot uw altaren.

oeffeninghe ende offerhande haerre ghe-
beden ende vierigher ynnicheiden ende si
selen di dan loven ende dancken, benedien
ende glorificeren in dijnre teghenwordicheit
met zielen ende met lichamen tsamen,
beide glorificeert van di.

De profundis is psalm 130:

1 Uit afgronden roep ik U, Heer;
2 hoor mij, Heer, ik blijf vragen.
O, moech uw oor het verstaan
hoe ik schrei om erbarmen.
3 Onthield Gij de schulden, o God,
wie hield stand in uw oordeel?
4 Doch vergeving is er bij U,
want zó wilt Ge gevreesd zijn.
Ik wacht de Heer, ik wacht Hem,
ik hoop op zijn belofte:
5 stil verbeid ik de Heer,
6 meer dan wachters de morgen,
zij die wachten de morgen.
Dat Israël wachte de Heer;
7 want bij de Heer is genade,
kwijschelding bij Hem menigvuldig.
8 Hij is het die Israël kwijscheldt
al wat het aan schuld heeft.

O Here, vanden diepen onser sonden heb
ic gheroepen totti:
o Here, verhoere du mijn stemme. Dijn oren
moeten toehorende werden in die stemme
mijns biddens.
Oftu die onrechticheit verhoudes, Here, o
Here, wie sal dat liden moghen?
Want bi di es ghenadicheit ende om dijn
wet, Here, heb ic di verbeit. Mijn ziele hevet
verbeit in synen woorden,

mijn ziele hevet ghehoept inden Heren.
Vander mettenen wachte totter nach<t>
moet Jherusalem hopen inden Here.

Want biden here es ontfermherticheit ende
bi hem es overvolle verloesinghe.
Ende hi sal Jherusalem verloessen van alle
sijnre boesheit.

Het *lof* of de *eucharistische aanbidding* is een plechtigheid waarbij het sacrament in de monstrans op het altaar wordt uitgesteld. Tegenwoordig wordt bij de aanbidding meestal in stilte gebeden, maar vroeger werd er gezongen en luidop gebeden. Daarbij werden vooral de hymnen die aan Thomas van Aquino toegeschreven worden gebruikt: *Panis Angelicus*, *Tantum Ergo* en *Adoro te devote*.

Voorts moest de kapelaan de pastoor bijstaan bij het geven van de catechismusles aan de jeugd. In het bijzonder moest hij de zorg op zich nemen voor de zondagse catechismusles die hij buiten de vakantieperiode elke zondag van één tot twee uur moest geven.

De aanstellingsakte voor de kapelaan wordt afgesloten met enkele opmerkingen over de wijze waarop eventueel een einde gemaakt zou kunnen worden aan de samenwerking van de nieuwe kapelaan en de stedelijke overheden. Het bestuur behield zich het recht voor om de kapelaan, indien men niet tevreden zou zijn over zijn diensten, te mogen ontslaan met inachtneming van een opzegperiode van drie maanden. Van zijn kant had ook de kapelaan het recht om - wanneer hij elders aan betere voorwaarden aan de slag zou kunnen - zijn dienst op te zeggen mits inachtneming van dezelfde opzegperiode van drie maanden.

Tekstuitgave: Rijksarchief Hasselt, *Stadsarchief van Herk-de-Stad*, nr. 11

In speciale vergaderinge van die heere borgemeesters ende magistraet te saemen, ende die laest afgaende borgemeesters als representerende den alden raede, beneffens den eerweden heer Coenegracht pastor ende die heere regeerders van die geestelyke leden deser stad Herck, van daegs te bevorens door Piroe Esselen, stadsbode ende Hendrick Van Oppen, custos, op eede ten naerbeschreve effecte soo van audts vergadert synde ten gewoonelyke vergaderplaetse desen 20sten october 1795:

Alle die gene die deese onse openen brieven van commissie sullen sien oft hooren leesen saluyt.

Geattendeert den eerwerden heer Joannes Tits zaliger, onsen gewesenen capellaen over eenige dagen in den heeren overleden is, ende opdat dit selve officie seffens mag by aflyvigheyd van den gesyden Joannes Josephus Tits gesuppleert worden:

oversulkx gecertioneert synde van die sufficiente capaciteyt, gestigtigheyd ende godvrugtigheyd van den eerwerden heer Swennen onsen medeborger, ende geboorelinck deeser stadt Herck, denwelken van ons heeft versogt versien te worden ende gebonificeert te worden van die vaceerende cappelaenie onser kercke ende gemeynte,

Hebben diensvolgens die selve aen hem vergunt ende geconfereert totter loffelyke bedieninge eerste voor dry jaeren, welke geexpireert zynde, voor dry naervolgende jaeren, eerst te beginnen van datum van heden, soo hy omnium votis ten deesen is verkosen, mits hy sig sal wel hebben comporteren ende syne functie naer behooren te acquitteren overmits alsulcke gagie soo van audts by deese vermelde capellanie is gestatueert, te weeten: tachtig guldens brabantse luyx van het hospitaal, dico 80-0-0

seven en viertig guldens van het fabriek dico 47-0-0

twintig guldens van O. L. V. gebroederschap dico 20-0-0

sesendertig guldens van de stad en gemeynte dico 36-0-0

ende syne camer neffens die pastorye

twintig vaeten coren van den heyligen geest in graen 20 vat coren
item alnoch twelf guldens van de fabriek als beneficant altaris Sancta Crucis dico 12-0-0
item sal alnoch genieten eene wyde gelegen onder Schulen genaemt die Penst ex legato
Pentecostes Milters,
vorders sal genieten in accidentalibus voor synen dienst in een kerck luyk vier en dertig
styvers, voor een kerckhofluyk seventhien styvers en van andere missen in welke den heer
vicarius sal assisteeren als diaken of subdiaken vyf styvers, ten regarde van welke voors-
schreven jaerlyxe gagie den voorsschreven heer sal geobligeert syn toter volgende
conditiens, te weeten:
dagelyks hier ter kercken soo wanneer geen merckelyk impediment en is, misse te leesen,
weekelyk des deynsdaegs de Sint Anna misse te singen, leesende daernaer de miserere
ende de profundis cum collecto in refrigerium animae fundatricis ende want oock het lof
moeste singen tot haerder intentie soo word het selve herstelt tot meerder devotie des
donderdagds te doen ontrent den sonnen onderganck,
item ten selven dage, ofte donderdags smorgens ten acht uren de misse te singen de
venerabili,
vrydaegs de Sancta Cruce ten tyde voorsschreven,
saterdags smorgens ontrent acht uren de Diva Virgine,
item diebus dominicis et festivis ten seven uren smorgens die vroegmisse te lesen, en die
hoogtyden des jaers, als oock ten dage des alderhylygste, hooghmisse ten voorsschreven
tyde te zingen ten dienst der stad en gemeynthe met orgel,
item word hem mits desen ten laste gelydt den eerwerden heer pastoor te assisteeren in
instructione juventutis met cathichiseeren de mandato episcopi, daerenboven sonder
principalyk notanter van een tot twee uren naer middag ten sy met eenig impediment ende
die vacantiens uytgenomen,
mitsgaders hem heer pastoor te assisteeren in verhooringe der bichte, ende administratie
der hylige sacramenten praecipue tempore necessitatis eensgelyk tot commoditeyt van
onse stad en gemeijntens oock syn devoir te doen ende te assisteeren mette singen in alle
kerckelyke diensten ende diensvolgens naer behooren syn devoir wel en deugdelyk te
acquitteren, of by faute van dien hem binnen teyts te meugen bedancken per salvo oversulchs
met behoorlyke gratieuse manieren dry maenden te bevoorens te significceeren.
Eeensgelyks by aldien den heer acceptant voorders deese conditie niet meer en aggreerde
ofte elders voorsien mogte worden van beter conditie, synen dienst aen die heeren collateurs
te moeten opseggen by gelyke tempestive notificatie dry maenden te bevorens.
Onder expresse conditie dat den eerwerden heer acceptant hem niet en sal meugen bedie-
nen met eenen stilswygende conditie ten sy by voorrige renovellatie deser by myn heeren
voorsschreven.

Des t'oirconde hebben wij deese door onsen geauthoriseerden regeeren, de borgemeester

L. Hermans notaris laeten expedieren, onderteekenen en met onsen gewoonelyken stadszegel doen becragtigen dato ut supra.

Adres van de auteur:

Rijksarchief
Bampslaan 4
3500 Hasselt